УДК 378.147
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/65-1-38

Олеся БОЙВАН,
orcid.org/0000-0002-3512-0315
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри теорії і практики перекладу
Донецького національного університету імені Василя Стуса
(Вінниця, Україна) olesiaboivan@gmail.com

НЕБЕЗПЕКА ТРАНСФОРМАЦІЇ СТУДЕНТОЦЕНТРОВАНОГО ПІДХОДУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ В «СТУДЕНТОТЕРОРИЗМ»

Дана наукова розвідка передбачає розкриття суті студентоцентрованого підходу й має на меті теоретично обґрунтувати доцільність вище згаданого освітнього тренду у вищих навчальних закладах та розробити практичні закономірності-правила, що применшують слабкі віхи навчально-виховного процесу, коли студент, будучи ядром освітнього процесу, в тій чи іншій мірі може трансформувати весь накопичений позитивний досвід на протиріччя й складнощі. Схарактеризовано останні дослідження по цій темі й уточнено це поняття з урахуванням специфіки нашого дослідження. Тобто, студентоцентрований підхід в освітньому процесі – це комплекс взаємопов'язаних дій науково-педагогічних працівників і здобувачів, спрямованих на досягнення взаєморозуміння, підтримки, відповідального ставлення й активності студентів, на формування професійно-ділових стосунків із акцентом на самостійний вибір здобувача для досягнення позитивних результатів навчання, що є об'єднувальним фактором усіх учасників освітнього середовища. За таких умов кардинально міняється роль викладача, який стає помічником, поводирем, путівником, натхненником, але, при цьому, зберігає дистанцію, окреслюючи власні кордони, чіткі межі того, хто навчає, для тих, хто навчається. Зазначено, що одним з важливих допоміжних факторів побудови студентоцентрованого підходу вважаєтьсяя вибір здобувачами індивідуальної освітньої траєкторії, де є тенденція чіткого прояву себе, своїх талантів й здібностей. Це незамінна складова студентоцентризму в навчанні, що базується на світових освітніх практиках вищої школи й знайшла своє активне застосування в наших університетах. Окремим пунктом додано також студентське рейтингування, що полягає в оцінці якості викладання й освітніх послуг, що надаються університетом. Ця практика є традиційною в зарубіжних вищих навчальних закладах, але в Україні вона лише набирає обертів. Було визначено певні практичні закономірності-правила, щоб уникнути трансформації студентоцентризму в «студентотероризм». Доведено, що зазначені закономірності-правила студентоцентрованого підходу гарантуватимуть успіх і не трансформують його в «студентотероризм», тому що усе вище сказане може бути реалізованим із урахуванням усіх тих недоліків і слабких моментів, які можуть стати на заваді повного розуміння й сприйняття такого прогресивного світового тренду, що вже зайняв чинну нішу в освітньому просторі України.

Ключові слова: *студентоцентризм, студентоцентрований підхід, «студентотероризм», освітній процес, гуманна педагогіка, комунікація, особистісна цінність, партнерство.*

Olesia BOIBAN,
orcid.org/0000-0002-3512-0315
Senior Lecturer at the Department of Theory and Practice of Translation
Vasyl Stus Donetsk National University
(Vinnytsia, Ukraine) olesiaboivan@gmail.com

DANGER OF TRANSFORMATION OF STUDENT-CENTERED APPROACH IN THE EDUCATION PROCESS INTO "STUDENT TERRORISM"

This scientific investigation involves revealing the essence of the student-centered approach and aims to substantiate theoretically the feasibility of the above-mentioned educational trend in higher educational institutions and to develop practical rules which minimize the weak milestones of the educational process, when the student, being the core of the educational process, can transform all accumulated positive experience into contradictions and difficulties. The latest researches on this topic are characterized and this concept is clarified, taking into account the specific feature of our research. So, a student-centered approach in the educational process is a complex of interconnected actions of scientific and pedagogical workers and applicants, aimed at achieving mutual understanding, support, responsible attitude and activity of students, on the formation of professional and business relations with an emphasis on the independent choice of the applicant in order to achieve positive results in learning, which is the unifying factor of all participants of the educational environment. In such conditions, the teacher`s role changes radically, he becomes an assistant, guide, inspirer, but at the same time, he keeps his distance, having his own boundaries of the one who teaches, for those who

learn. It is noted that one of the important auxiliary factors of building a student-centered approach is considered to be the choice of an individual educational trajectory, where there is a tendency to manifest themselves, their talents and abilities. This is an indispensable component of the student-centered learning, which is based on the world educational practices of higher education and has found its active application at our universities. Student rating, which consists of evaluating the quality of teaching and educational services provided by the university, has also been added as a separate item. This practice is traditional in foreign higher education institutions, but in Ukraine it is only gaining its importance. Certain practical rules were defined in order to avoid the transformation of student-centrism into "student terrorism". It has been proven that the specified rules of the student-centered approach will guarantee success and will not transform it into "student terrorism", because all mentioned above can be implemented taking into account all those weak points which can stand in the way of full understanding and acceptance of such a progressive world trend, which has already occupied a valid place in the educational space of Ukraine.

Key words: *student-centeredness, student-centered approach, "student terrorism", educational process, humane pedagogy, communication, personal value, partnership.*

Постановка проблеми. Постійні зміни в пріоритетних підходах до навчання й виховання молоді були й залишаються актуальними в освітньому процесі. На сьогодні ведуться різноманітні дискусії щодо позитивних і негативних проявів студентоцентрованого підходу у вищих навчальних закладах. Чи можливо тримати в рамках надані «свободи» здобувачам і як своєчасно нагадувати, що крім прав у кожного свідомого представника людства є ще й обов'язки, що базуються на загальноприйнятих правилах або законах. Акцент у цій науковій розвідці буде спрямований саме на обережне застосування студентоцентризму, оскільки, як свідчить багаторічна практика, цей принцип легко трансформується у «студентотероризм». Це поняття можна вважати неологізмом у педагогіці з саркастичним присмаком.

Загалом, варто дотримуватися загальної концепції щодо розуміння поняття студентоцентризму. Мається на увазі гуманна педагогіка, яка стала однією з основ проблематики, що розглядається. Саме гуманність, побудова гуманних стосунків викладача й студентів може гарантувати успіх у навчально-виховній діяльності. Наголос ставиться на те, що гуманність не означає вседозволеності й анархічних проявів поведінки й дій, це чіткі, строгі правила взаємоіснування й комунікації тих, хто навчає й тих, хто навчається. Вважаємо, що найяскравішим представником розробників і практиків гуманної педагогіки з центром на вихованця є Шалва Амонашвілі, який чітко показав переваги такої роботи з дітьми.

Студентоцентрований підхід передбачає зміщення акцентів, коли викладання навчального предмета й передача необхідної інформації перетворюється на самостійну, активну діяльність здобувача вищої освіти, що має за мету застосування суб'єктно-діяльнісних освітніх технологій, а також уміння вихованця самостійно дати оцінку сильним і слабким моментам освітнього процесу й вчасно зробити висновки, повністю відповідаючи за власний вибір.

Аналіз досліджень. Якщо говорити про гуманність як загальнопедагогічну концепцію, то ідеї стосовно її розвитку належать (Андрущенку В., Беху І., Кремень В., Панченку Г. та ін.). Студентоцентрований підхід став одним із важливих компонентів дослідження у працях (Авшенюк Т., Бабина І., Бєляєвої Н., Заблоцької О., Осадчої К., Попової О., Рашкевича Ю., Ставицького А., Таланової Ж. та ін.).

Студентоцентрований підхід є ключовим методологічним інструментом реалізації цілей Болонського процесу та за своєю сутністю є компетентнісним. Щодо цього твердження треба зазначити точку зору Купрій Т., яка стверджує, що цей підхід до навчання передбачає розширення прав і можливостей тих, хто навчається, розробку нових підходів до викладання і навчання, навчальних програм, що відбивають практичний бік реалізації компетентнісного підходу у вищій освіті (Купрій, 2015: 108).

Аналіз студентоцентрованого освітнього середовища, його ресурсів у закладі вищої освіти, шляхів взаємозв'язків у системі «студент – викладач» здійснили Заблоцька О., Ніколаєва І. (Заблоцька, Ніколаєва, 2021).

Паламарчук О. визначив методи студентоцентрованого навчання та викладання (Паламарчук, 2016).

Беручи до уваги всі значні надбання педагогічних аспектів розвитку вищевказаної проблематики, накопичений вченими й дослідниками, існує потреба у висвітленні наукових питань, пов'язаних зі студентоцентрованим підходом, а саме його слабких сторін і яким чином зарадити тому, щоб інтереси й потреби студента не применшували значущості викладацьких вимог, прохань та правил та ще й не погіршували результати якості освітніх послуг.

Мета статті. Теоретичне обґрунтування доцільності студентоцетрованого підходу та розробка практичних закономірностей-правил, що мають на меті применшити слабкі віхи навчально-

виховного процесу з опертям на сьогоденний тренд людиноцентризму, коли студент, будучи ядром освітнього процесу, може трансформувати в тій чи іншій мірі весь накопичений позитивний досвід на протиріччя й складнощі.

Виклад основного матеріалу. Студентоцентрований підхід не є новим поняттям у сучасній освітній науці та практиці. Студентоцентризм відповідає вимогам і запитам сучасного суспільства, яке потребує компетентних, творчих, ініціативних фахівців особистостей. Характерною рисою студентоцентризму, як ідеї людиноцентризму, є прагнення реалізовувати підхід, у якому цілісність внутрішнього світу людини забезпечує взаємозв'язок особистості й суспільства. Студентоцентризм поновлює суб'єкта в освіті і скеровує до становлення індивідуальності студента, формування його цілісної особистості. Ідеї студентоцентризму стають підґрунтям проектування освітнього середовища, яке забезпечує умови для саморозвитку, самоорганізації та самореалізації особистості у професійній діяльності, творчості та інших видах діяльності при їх усвідомленому виборі (Болотіна, 2020).

Така думка знайшла широку підтримку серед шанувальників цього підходу й вважається такою, що підтверджена не лише теоретичними аспектами, а й практичними діями.

Студентоцентрований підхід до навчання – тип освітнього процесу, у якому особистість студента й особистість викладача виступають як його суб'єкти; метою підходу є розвиток особистості учня з урахуванням його ціннісних орієнтацій. Переміщення особистості студента в центр процесу вимагає змін багатьох факторів, у тому числі й типу взаємин «викладач-студент» (Кіпень, 2002). Погоджуємося з ідеєю, що висловив науковець Кіпень В., оскільки на сьогодні вона є надзвичайно актуальною у побудові моделі навчально-виховного процесу на основі студентоцентризму. Коли здобувач відіграє центрову роль, то абсолютно все міняється: підходи, методи навчання й виховання, розробка освітніх програм тощо. Саме студентоцентрований підхід передбачає розробку освітніх програм, що зосереджуються на результатах навчання, враховують особливості пріоритетів особи, що навчається, ґрунтуються на реалістичності запланованого навчального навантаження, яке узгоджується із тривалістю освітньої програми. При цьому студенту надаються більші можливості щодо вибору змісту, темпу, способу та місця навчання (Національний освітній глосарій, 2014).

Стецюк Т. вважає, що «Світовими тенденціями розвитку вищої школи є студентоцентризм. Студентоцентризм – це коли в центрі уваги є досягнення студента, який є активним учасником освітнього процесу, коли підвищується його роль у самостійній роботі, підвищуються права студентів, самостійність і відповідальність. Кафедра страхування сприяє цьому, допомагає студентам отримати базові знання і компетентності, сформувати мотивацію до самоосвіти й самовдосконалення, проводить круглі столи і співпрацює з роботодавцями» (Стецюк, 2016: 420).

Беручи до уваги різноманітні визначення студентоцентрованого підходу в навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів, є потреба уточнення цього поняття з урахуванням специфіки нашого дослідження. Отож, студентоцентрований підхід – це комплекс взаємопов'язаних дій науково-педагогічних працівників і здобувачів, спрямованих на досягнення взаєморозуміння, підтримки, відповідального ставлення й активності студентів, на формування професійно-ділових стосунків із акцентом на самостійний вибір здобувача для досягнення позитивних результатів навчання, що є об'єднувальним фактором усіх учасників освітнього середовища. За таких умов кардинально міняється роль викладача, який стає помічником, поводирем, путівником, натхненником, але, при цьому, зберігає дистанцію, окреслюючи власні кордони, чіткі межі того, хто навчає, для тих, хто навчається. Такий викладач, має демонструвати обізнаність у використанні різних форм навчання, не застосовуючи надмірної авторитарності в педагогічній діяльності, дослухаючись до думки студента, заохочуючи приймати власні рішення, спонукаючи їх до активного пошуку цілей і результатів навчання. Сучасні дослідження свідчать, що необхідні зміни та висока якість освітнього процесу гарантуються тоді, коли розвиваються не лише студенти, а й самі викладачі. Особистість студента, як і особистість викладача прогресує в діяльності.

За твердженнями Семенкової А. студентоцентризм базується на засадах особистісно-орієнтованої педагогіки, розвитку і саморозвитку особистості та формує ефективну систему життєвих цінностей студента. В основі студентоцентризму покладено принцип індивідуалізації освіти та гасло: «освіта-наука-інновації». Студентоцентроване навчання сприяє формуванню у студента індивідуального стилю своєї навчальної діяльності, а отже виробленні вміння опановувати базовий зміст освіти власним, притаманним лише йому засобом (Семенкова, 2019). Студентоцентроване навчання – це не лише акцент на студенті, як об'єкті освітньої підготовки, але й

відповідність навчальних закладів моделі студентоцентрованого навчання, й студентоцентрована методологічна та методична база викладацької діяльності. До того ж, продовжує дослідиця, студентоцентризм не зводиться тільки до змін в умовах освітнього процесу. Студентоцентроване навчання повинно охоплювати всі основні елементи освітнього процесу, такі як: інтерпретація та операціоналізація соціально значимих цілей; розробка студентоорієнтованих освітніх програм і навчальних планів; відповідність мовним критеріям; формування нових засобів і стилів навчання; активне використання в навчанні технічних, інтернет- та телекомунікаційних систем; значне підвищення фахової та психолого-педагогічної компетентності професорсько-викладацького складу вузу та осучаснення менеджменту освіти в цілому (Семенкова, 2019). Погоджуємося, що всі ці складові відіграють важливу роль у студентоцентрованому підході й допомагають вибудувати правильність розуміння основних завдань цього підходу до освітнього процесу загалом.

Можна стверджувати, що сучасні завдання нашої освіти полягають у тому, щоб підготувати спеціаліста освіченого й людяного, який має сформований світогляд із гуманними цінностями, орієнтується в складних проблемах науки, також допомогти сформувати цілісну, духовно-соціальну людину, яка співчуває, розуміє, володіє мистецтвом комунікації. Одним з важливих допоміжних факторів побудови студентоцентрованого підходу вважаєтьсяя вибір здобувачами індивідуальної освітньої траєкторії, де є тенденція чіткого прояву себе, своїх талантів й здібностей, тому що це змога самому визначати набір вибіркових дисциплін, Minor або СОП. Це незамінна складова студентоцентризму в навчанні, що базується на світових освітніх практиках вищої школи й знайшла своє активне застосування в наших університетах. Окремим пунктом варто додати сюди також студентське рейтингування, що полягає в оцінці якості викладання й освітніх послуг, що надаються університетом. Ця практика є традиційною в зарубіжних вищих навчальних закладах, але в Україні вона лише набирає обертів. До речі, в Донецькому національному університеті імені Василя Стуса оцінювання саме студентами викладачів проводиться двічі на рік і є традиційною формою роботи, що спонукає й стимулює науково-педагогічних працівників, вказуючи іноді їх недопрацювання або невдалий вибір методик викладання. Така складова студентоцентрованого підходу свідчить про чесність, відкритість, зацікавленість у спільних високих результатах обох сторін навчального процесу.

До того ж, на думку Сосницької Н., завдання студентоцентрованого навчання полягає в тому, щоб надати кожному студенту можливість найбільш ефективно адаптуватися до сучасної реальності. Разом з тим у цьому процесі можуть мати місце суперечності між вимогами студента в межах покращання навчального процесу, прагнення студента впливати на зміст, методи, матеріали і темпи навчання, де студент стає активним суб'єктом освітньої діяльності, покладаючись на свої особливості і потреби. А викладач не прагне впроваджувати гнучкі навчальні траєкторії, різноманітні інноваційні методи, стати порадником та провідником студента в лабіринті знань. І, навпаки, викладач «реалізує нову функцію керівника і консультанта студентів для оволодіння ними тих чи тих компетенцій, систематизації та удосконалення знань. Він покликаний забезпечити вищий рівень консультування й мотивації студентів щодо відбору інформації, її джерел, організації адекватних навчальних ситуацій, ліквідації виявлених прогалин» (Сосницька, 2017: 380).

За висновок до всього вище сказаного, можна використати заключення молодої науковиці Гули Л. «За студентоцентрованого підходу до навчання акцентується увага на критичному й аналітичному навчанні та розумінні, підвищується відповідальність та підзвітність студента, розширюється його автономія». Крім того, Гула Л. стверджує, що «Студентоцентроване навчання – це процес ефективної трансформації освітнього середовища для студентів та інших осіб, що навчаються, метою якого є розширення їх автономії та здатності до критичного мислення на основі результативного підходу, що й передбачає нові підходи до розробки навчальних програм, викладання та навчання взагалі» (Гула, 2020: 159).

Абсолютно підтримуємо й погоджуємося з думками дослідників проблематики, пов'язаної зі студентоцентризмом і прагнемо зробити власні висновки про його користь і позитивний вплив на весь освітній процес. Отже, студентоцентрований підхід має свої сильні сторони в навчанні, що довели свою ефективність на практиці:

– постійний і беззаперечний вибір здобувача вищої освіти; (найяскравішим прикладом може бути індивідуальна траєкторія здобувача);

– оцінювання якості викладання здобувачами вищої освіти; (анонімне оцінювання здобувачами якості викладання дисциплін);

– партнерство тих, хто навчає й тих, хто навчається зі збереженням професійної дистанції;

– інтереси й потреби здобувачів вищої освіти завжди пріоритетні;

– підвищення рівня мотивації здобувачів вищої освіти; (час від часу стикаємося з проблемою незацікавленості, розчарування, тому завдання викладача або куратора – це вміння вислухати й обрати разом найкращі варіанти подальших дій);

– урізноманітнення діяльності науково-педагогічного працівника з опертям на вибір сучасних інтерактивних методик і діджеталізацію процесу навчання;

– оновлення освітніх програм і силабусів з урахуванням вимог сьогодення, зокрема, людиноцентризму;

– впевненість і конкурентоспроможність випускників при працевлаштуванні.

Як бачимо, позитивних складових студентоцентризму можна виділити достатню кількість, але наша наукова розвідка спрямована ще й на певні негативні моменти, які перетворюють всі плюси на мінуси, тобто, студентоцентризм у «студентотероризм». Така метаморфоза може трапитися, якщо здобувач одразу ж не правильно зрозуміє цей підхід і не відчує певні рамки чи обмеження, що, як дороговкази, сприяють плідній, спільній роботі. Звичайно ж, здобувач у центрі освітнього процесу, але він не може бути сонцем навколо якого крутяться планети. Головним є те, щоб одразу дати загальне розуміння, що означає спільну роботу в партнерстві на досягнення високих результатів. Викладач фасилітує й супроводжує, не просто транслює інформацію, а студент завжди може зробити свій вибір. Емпатія присутня в обох сторін, оскільки це важливо для розуміння один одного.

Такій ідеальній картинці можуть перешкоджати певні негативні емоційні моменти учасників освітнього процесу:

– студент, у силу своїх психологічних особливостей, не може прийняти й зрозуміти викладача, вважає його прискіпливим, непрофесійним, занадто вимогливим тощо; викладач сам не зважає на індивідуальні особливості здобувача, керуючись тим, що їх багато, а він один;

– студент забуває про особисті кордони й професійну дистанцію, що перетворює взаємодію на панібратство або конфлікти інтересів;

– нестача уваги студентові з боку викладача;

– недостатня комунікація, що є запорукою побудови здорових стосунків між здобувачем і викладачем, тобто не замовчувати питання чи проблему, а намагатися без страху й з довірою озвучити її, побудувати діалог.

Наше завдання – визначити й виокремити певні практичні закономірності-правила, щоб уникнути трансформації студентоцентризму в «студентотероризм»:

– мотивація для обох сторін освітнього процесу з орієнтацією на результат;

– переорієнтація самого викладача на фасилітатора й тьютора;

– побудова гуманних стосунків між здобувачам і викладачем із емпатійним компонентом;

– акцент уваги викладача на особистісну цінність й унікальність кожного здобувача;

– продуктивна комунікація як гарант побудови діалогу, де варто використовувати компоненти спілкування, визначені Рибалкою В. (потреба і мотиви спілкування; власне обмін інформацією (комунікація) у монологічній, діалогічній чи полілогічній формі, за допомогою вербальної, образної, жестової систем, при використанні рідної, іноземної чи професійної мов; взаєморозуміння партнерів спілкування (перцепція) з його механізмами рефлексії, ідентифікації тощо; взаємодії (інтеракції) між сторонами спілкування на основі рольового очікування, почуття такту тощо; емоційно-почуттєвий супровід міжособистісного спілкування на основі симпатії, антипатії та емпатії) (Рибалка, 2006);

– апріорне позитивне мислення учасників освітнього процесу, що допомагає будувати загальні продуктивні засади взаємостосунків без обтяжень;

– сприймання інших як партнерів із визначеним колом обов'язків і прав зі свободами;

– уникання пасивного стану дієслів, тому що персоніфіковане звернення від свого імені є більш ефективним, бо не завуальовує проблему;

– уміння слухати з установкою на довіру й з щирим проявом емоцій, що стосується обох учасників освітнього процесу.

Висновки. Вважаємо, що саме вище згадані закономірності-правила студентоцентрованого підходу гарантуватимуть успіх і не трансформують його в «студентотероризм». Отже, студентоцентрований підхід може бути реалізованим із урахуванням усіх тих недоліків і слабких моментів, які можуть стати на заваді повного розуміння й сприйняття такого прогресивного світового тренду, що вже зайняв чинну нішу в освітянському просторі України, оскільки орієнтація вищої освіти на особистість студента спонукає підвищити її якість, підготувати конкурентоспроможного фахівця на ринку праці й розвинути професіоналізм у комунікації, самостійність, активність, відповідальність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Болотіна Є. Студентоцентризм як прояв людиноцентризму в педагогіці вищої школи. Теорія і методика професійної освіти. 2020. С. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/56/part_2/33.pdf (дата звернення 29.07.2023).

2. Гула Л. В. Студентоцентрований підхід до організації самостійної роботи студентів у ЗВО. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 27, Том 2. С. 157–161.

3. Заблоцька О.С., Ніколаєва І.М. Студентоцентризм як тренд сучасної освіти. Наукові записки. Серія : Педагогічні науки. 2021. Випуск 194. С. 29–33.

4. Кіпень В. П. Нова філософія освіти та моделі діяльності викладачів вузів. Наука. Релігія. Суспільство. № 3, 2002. Сайт URL: https://scholar.google.com.ua/citations?user=FI_nu7kAAAAJ&hl=ru&oi=sra (дата звернення 29.07.2023).

5. Купрій Т.Г. Філософія студентоцентрованого навчання приватної вищої освіти України. Грані. 2015. № 4, С. 107–111.

6. Національний освітній глосарій: вища освіта / 2-е вид., перероб. і доп. В. М. Захарченко, С. А. Калашнікова, В. І. Луговий, А. В. Ставицький, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова. За ред. В. Г. Кременя. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. 100 с.

7. Паламарчук О. Викладання в університеті на засадах лідерства : навч. посіб. Київ : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2016. 40 с.

8. Рибалка В. В. Психологія праці особистості : навч.-мет. посібник. К. ; Кременчук : ПП Щербатих, 2006. 76 с.

9. Семенкова А. М. Студентоцентризм в системі вдосконалення якості освіти. Акт. дослідження в соц. сфері: матеріали чотирнадцятої міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18 листоп. 2019 р.) гол. ред. В. В. Корнещук. Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2019. С. 188–190.

10. Сосницька Н. Л. Студентоцентрований підхід до професійної освіти в умовах сталого розвитку суспільства. Науковий вісник льотної академії. Педагогічні науки. 2017. Вип. 1. С. 377–381.

11. Стецюк Т.І. Студентоцентризм як важлива складова університетської освіти. Студентоцентризм у системі забезпечення якості освіти в економічному університеті, зб. матеріалів Всеукр. наук.-метод. конф. за міжнар. участю (Київ, 2-3 берез. 2016 р.) Київ : КНЕУ, 2016. 434 с.

REFERENCES

1. Bolotina Ye. (2020) Studentotsentryzm yak proiav liudynotsentryzmu v pedahohitsi vyshchoi shkoly. [Studentcentrism as a manifestation of humancentrism in the pedagogy of higher education] Teoriia i metodyka profesiinoi osvity. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/56/part_2/33.pdf [in Ukrainian].

2. Hula L. V. (2020) Studentotsentrovanyi pidkhid do orhanizatsii samostiinoi roboty studentiv u ZVO. [A student-centered approach in the organization of students`self-studing in higher education institutions] Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka.Drohobych: Vydavnychyi dim “Helvetyka”. 27. 157–161. [in Ukrainian].

3. Zablotska O.S., Nikolaieva I.M. (2021) Studentotsentryzm yak trend suchasnoi osvity. [Studentcentrism as a trend of modern education] Naukovi zapysky. Seriia: Pedahohichni nauky. 194. 29–33. [in Ukrainian].

4. Kipen V. P. (2002) Nova filosofiia osvity ta modeli diialnosti vykladachiv vuziv. [New philosophy of education and models of activities of university teachers] Nauka. Relihiia. Suspilstvo. 3. URL: https://scholar.google.com.ua/citations?user [in Ukrainian].

5. Kuprii T.H. (2015) Filosofiia studentotsentrovanoho navchannia pryvatnoi vyshchoi osvity Ukrainy. [Philosophy of student-centered education in private higher education of Ukraine] Hrani. 4. 107–111. [in Ukrainian].

6. Natsionalnyi osvitnii hlosarii: vyshcha osvita (2014) 2-e vyd., pererob. i dop. [National educational glossary: higher education 2nd ed., rev. and ad.] V. M. Zakharchenko, S. A. Kalashnikova, V. I. Luhovyi, A. V. Stavytskyi, Yu. M. Rashkevych, Zh. V. Talanova. Za red. V. H. Kremenia. K.: TOV “Vydavnychyi dim “Pleiady”, 100. [in Ukrainian].

7. Palamarchuk O. (2016) Vykladannia v universyteti na zasadakh liderstva : [Teaching at the university on the basis of leadership] navch. posib. Kyiv: DP “NVTs “Priorytety”, 40. [in Ukrainian].

8. Rybalka V. V. (2006) Psykholohiia pratsi osobystosti : [Psychology of labour of the individual] navch.-met. posibnyk. K. : Kremenchuk : PP Shcherbatykh. 76. [in Ukrainian].

9. Semenkova A. M. (2019) Studentotsentryzm v systemi vdoskonalennia yakosti osvity. [Studentotsentryzm in the system of improving the quality of education] Akt. doslidzhennia v sots. sferi: materialy chotyrnadtsiatoi mizhnar. nauk.-prakt. konf. hol. red. V. V. Korneshchuk. Odesa : FOP Bondarenko M. O., 188–190. [in Ukrainian].

10. Sosnytska N. L. (2017) Studentotsentrovanyi pidkhid do profesiinoi osvity v umovakh staloho rozvytku suspilstva. [Student-centered approach to professional education in the conditions of sustainable development of society] Naukovyi visnyk lotnoi akademii. Pedahohichni nauky. 1. 377–381. [in Ukrainian].

11. Stetsiuk T.I. (2016) Studentotsentryzm yak vazhlyva skladova universytetskoi osvity. [Studentcentrism as an important component of university education] Studentotsentryzm u systemi zabezpechennia yakosti osvity v ekonomichnomu universyteti, zb. materialiv Vseukr. nauk.-metod. konf. za mizhnar. Uchastiu. K.: KNEU. 434. [in Ukrainian].